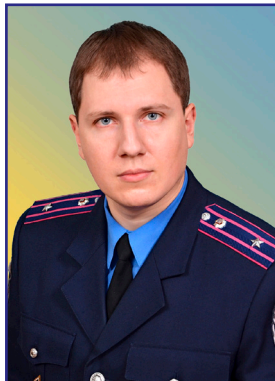

УДК 343.917(477)

Юрій Володимирович Орлов,
кандидат юридичних наук, доцент
(Харківський національний університет
внутрішніх справ, Харків)

ПОЛІТИЧНІ РЕПРЕСІЇ ТА ТЕРОР ЯК СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВІ ФЕНОМЕНИ: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Проаналізовано соціально-правову сутність політичних репресії та терору. Встановлено, що політичні репресії як різновид масової політичної злочинної діяльності, функціонально спрямовані на збереження, підтримання сприятливої для керівництва держави внутрішньополітичної кон'юнктури. Надані визначення і характеристика політичного терору, а саме як різновиду державної політики, злочинної політичної технології, що застосовується для утримання влади через фізичне знищення опонентів, залякування населення, зміни параметрів масової політичної та правової свідомості.

Ключові слова: репресія, терор, державна політика, політична злочинність, засіб управління, дискримінація.

Постановка проблеми. Останнім часом у вітчизняному державно-управлінському та історико-політичному дискурсі міцно утвердилася практика використання таких категорій, як «політичні репресії» та «політичний терор». Це здебільшого пов'язано з оціночними судженнями про події радянського минулого, що так чи інакше впливають й на розуміння різних аспектів сучасного життя. Хоча, безумовно, вказані терміни

не позбавлені актуальності й нині, тобто є підстави застосовувати їх й у менш віддаленій ретроспективі, у зв'язку з чим час-від-часу можна говорити про їх використання у маніпулятивних, політично-спекулятивних цілях. Отже, вважаємо, є необхідність у науковому тлумаченні названих категорій та упорядкуванні завдяки цьому кримінологічної терміносистеми, що формується довкола дослідження політичної та політично зумовленої кримінальної активності. До того ж більш повний опис, пояснення цих понять, відмежування від суміжних сприятиме виявленню додаткових феноменологічних граней політичної злочинності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні політико-кримінологічні аспекти протидії злочинності в тій чи іншій мірі висвітлювалися у працях таких вчених, як О. М. Бандурка, В. М. Бурлаков, Я. І. Гілінський, В. О. Глушков, О. М. Дрьомін, П. А. Кабанов, О. М. Литвинов, В. В. Лунєєв, А. Л. Сморгунова, А. М. Черниш, Д. А. Шестаков та ін. Проте вивченню феномену політичних репресій та терору в їх кримінологічному значенні увага окремо не приділялася, що й зумовлює *актуальність теми цієї статті*.

Метою статті є визначення соціально-правової природи, наведення дефініцій понять «політичні репресії» і «терор», а також проведення стислого структурно-функціонального аналізу особливостей їх відтворення як феноменів політичної злочинності.

Виклад основного матеріалу. Передусім зауважимо, що термін «політичні репресії» неодноразово застосовується у вітчизняному законодавстві, однак ним не визначається. Так, про необхідність вшанування пам'яті жертв політичних репресій йдеться в Указі Президента України № 431/2007 від 21.05.2007 р. «Про заходи у зв'язку із 70-ми рокованими Великого Терору – масових політичних репресій 1937–1938 років». І хоча дефініції поняття «політичні репресії» у цьому нормативно-правовому акті не наводиться, контекстуально, виходячи з розширювального тлумачення преамбули, можна зробити висновок, що під ними розуміється особливий механізм забезпечення внутрішньої державної безпеки, що функціонує на двох рівнях: інформаційному (ідеологічному) та фізичному. Перший пов'язується з конструюванням соціальної дійсності засобами широкофронтальної безпечалісної критики політичної інакшості та психологічного тиску через залякування квазіправовими засобами розправи, а другий – безпосередньо із згаданими розправами, здійснюваними переважно через ув'язнення та фізичне знищення людей.

Власне, такі практики цілком відповідають значенню терміна «репресія», який бере своє коріння з психологічної науки, в якій він використовується як синонім придушення (з лат. *repressio* – придушення)

та визначається через процес виключення зі сфери свідомості думок, почуттів, бажань та потягів, які завдають болю, сорому або викликають відчуття провини. Дією цього механізму можна пояснити багато випадків забування людиною виконати певні обов'язки, які, як виявляється при докладнішому розгляді, для неї неприємні. Часто придушуються спогади про неприємні події [1]. Екстраполюючи таке бачення сутності аналізованого поняття на предметну площину кримінологічного дослідження, маємо підстави для висновку, що суттю політичних репресій є придушення опору певної частини населення чинному політичному режиму перш за все у психологічному, ідеологічному вимірі. Метою політичних репресій, таким чином, є *підтримання* насильницькими за своєю природою способами встановленого політичного режиму через культивування лояльності до ідеологічних засад державного управління, їх підтримки, а також ворожого ставлення до альтернативних позицій. Прояви останніх у політичній активності чи намірах з боку опозиційно налаштованих суб'єктів тягне застосування до них заходів легалізованого або цілком нелегального насильства органами державної влади, їх службовими особами.

Необхідно відмітити, що однією з іманентних ознак політичних репресій є їх масовість. Останнє зводить досліджуваний соціально-правовий феномен до розряду політичних кримінальних практик, що використовуються виключно утримувачами державної влади задля збереження власних домінантних політичних позицій. У протилежному випадку масовості в принципі досягнути неможливо. Відтак репресії – це елемент легалізованого та/або неформально санкціонованого істеблішментом насильства, що є окремою складовою державної політики, інтегрованої в аморальні, антидемократичні складові кримінально-правової, безпекової та інформаційної політики держави. Функціональне призначення цього сегменту державної політики – *підтримання* монополії правлячої еліти на доступ до апарату держави, її внутрішньополітичний та зовнішньополітичний курс.

Аналогічне функціональне бачення репресій як інструменту збереження, підтримання існуючих владних конфігурацій відображено і у працях із соціальної філософії, історії. Так, Г. Р. Гарипова визначає репресію як форму насильства, застосовувану суспільством (культурою, цивілізацією) для збереження безпеки існуючих соціальних основ, що зазнають загрози руйнування і розпаду у ході його суперечливого розвитку. У найбільш гіпертрофованих формах репресії об'єктивуються в тоталітарних суспільствах. Через свою соціальну природу даний феномен може виступати як носій і творчих, і руйнівних начал, бути певним благом і злом для суспільства і для конкретної особистості од-

ночасно. З одного боку, у певних випадках репресія позитивно впливає на суспільство, забезпечуючи його стійкість, стабільність, виживання в критичні періоди його розвитку і безперервність його становлення. З іншого – репресія, особливо в тоталітарних суспільствах, супроводжується величезними матеріальними і духовними втратами, людськими жертвами тощо. [2, с. 125]. Власне кажучи, позитивні ефекти репресій можуть розглядатися, на нашу думку, виключно у структурно-функціональному контексті та у відносно короткій перспективі, протягом якої вони здатні забезпечити деякий стабільний стан соціальної системи. Морально-правовий же аспект застосування цього інструменту насильства, який не може бути ігнорований жодною з *гуманітарних* наук, нівелює будь-який позитивне забарвлення політичних репресій, доводить їх кримінально-свавільний, насильницький, антигуманний характер. У зв'язку з цим політичні репресії за жодних обставин не можуть розглядатися як допустимий засіб соціального управління.

Досліджуючи політичні репресії 1920–1980-х у контексті проблем формування національної пам'яті, Д. В. Веденєєв розглядає їх у двох значеннях – інструментальному (операціональному) та функціональному. Згідно з першим політичні репресії постають як політичне мотивоване застосування радянською державою на підставі антигуманних законів або у позазаконному порядку різноманітних форм розправи (страта, позбавлення волі, примусові депортації, обмеження свободи пересування та заняття, звуження можливості реалізації законних прав громадян тощо), інших примусових заходів по відношенню до громадян СРСР. У другому – як чинник деструкції національної пам'яті та історичної свідомості громадян [3]. Щодо останнього Д. В. Веденєєв акцентує на тому, що через свій масовий характер й трагізм репресії помітно вплинули на історичну свідомість, світобачення українського та інших народів колишнього СРСР, що посилюється незавершеністю процесу реабілітації жертв свавілля у кримінально-процесуальному та морально-етичному вимірах, замовченням масштабів й болісності трагедії [3].

Саме завдяки такому опосередкованому впливові через ізоляцію найбільш політично активної частини населення від решти суспільства, а також через відповідне залякування й відбувалося цементування соціального фундаменту державної влади минулої епохи. У цій тривалій практиці політичних репресій викристалізувався основний функціональний їх зміст, що тягє до фактору стабілізації та подальшої консервації сприятливих системних засад реалізації наміченого істеблішментом політичного курсу.

Підсумовуючи, можемо запропонувати *під політичними репресіями* розуміти інструмент збереження, підтримання сприятливої (ба-

жаної) для керівництва держави внутрішньополітичної кон'юнктури, збереження її монополії на політичну владу шляхом масового застосування законних та/або незаконних політико-дискримінаційних заходів управлінського, організаційно-правового, ідеологічного, економічного, фізичного характеру. Оскільки сутністю репресій неодмінно залишається дискримінація за політичною ознакою, остільки ж, незважаючи на наявність чи відсутність законодавчої бази, такі практики слід визнати неправовими, а у кримінологічному значенні – політично злочинними.

Також зауважимо, що політичні репресії є масовим суспільним явищем, адже націлені на витіснення із соціальних практик та, за можливістю, із суспільної свідомості небажаних для представників правлячої в державі еліти світоглядних позицій і заснованих на їх підґрунті типів поведінки. Застосування політичних репресій, як правило, здійснюється в тих суспільствах, в яких об'єктивно чисельно переважає лояльне до влади населення, яке у більшості своїй з тих чи інших причин підтримує репресивні акції. Утім, відсоток тих, хто підтримує політичну опозицію або ж при її інституційній несформованості не є лояльним до влади (курсу, методів правління), виявляється вельми значним. Однак, коли частка останніх набуває критичного значення, що свідчить про її кількісне переважання (або принаймні наближення до цього рубежу), соціальна база для політичних репресій стає ненадійною, а самі репресії більшою мірою становлять перспективну загрозу правлячій еліті. У такій ситуації, як відомо з історії, застосовується *політичний терор*.

Змістовно політичні репресії та терор споріднені, оскільки відображають політику дискримінації, які, однак, характеризуються різними масштабами та відмінними політико-правовими підставами. Перш за все, як було зазначено вище, політичний терор застосовується в умовах, коли в представників державної влади об'єктивно відсутня підтримка більшості суспільства. Як свідчить історія, таке стається або на самому початку утвердження політичної влади, або в найбільш гострі, кризові періоди. Отже, метою терору виступає здебільшого не підтримання функціональності влади, зміцнення її позицій, що властиве репресіям, а становлення влади, її остаточне утвердження через нейтралізацію найбільш інтенсивних (дійсних чи удаваних) загроз із боку власного ж народу. Після періоду терору, за логікою розгортання механізму державного управління, настають часи перманентних політичних переслідувань (відбувається трансформація терору).

Саме тому, на нашу думку, припускається неточності К. В. Солоїд, який зазначає, що «після 1917 року в Росії почалося переслідування всіх, хто був неугодний новій владі, почалася історія репресій, *історія боротьби держави з власним народом*» (курсив наш – Ю. О.) [4]. Бороть-

ба держави з народом засобами репресій, у принципі, проводиться не може, бо вони є своєрідним інструментом «підтримуючої терапії». Засобом же боротьби, а отже, й насадження, утвердження влади виступає саме терор, який і мав місце за ленінських часів, а також, хоча й меншою мірою, в епоху сталінізму*.

Красномовно про чинники, що спонукали до застосування практики ленінського терору та які відображають його телеологічну суть, свідчать висновки, які зробив П. С. Зиноватний у своєму політологічному дослідженні. Вчений, зокрема, зазначає, що ключовою обставиною, яка наклала відбиток на характер *встановлення і самоствердження (курсив наш – Ю. О.)* радянської влади і більшовицької партії, є те, що чисельність пролетаріату – соціальної основи більшовицької партії – на момент так званої «пролетарської революції» наприкінці 1917 р. за найоптимістичнішими оцінками не перевищувала 20 %, тобто однієї п'ятої всього населення. Оскільки чотири п'ятих не поділяли ні політичних цілей, ні ідеології більшовиків, то пролетаріат і головним чином його «авангард» фактично опинився у ворожому оточенні, що вимагало силової, озброєної і жорсткої боротьби за відстоювання захоплених позицій і легітимації влади [5, с. 22].

Доцільним, вважаємо, у цьому контексті послатися також й на окремі документальні джерела:

а) з листа В. І. Леніна народному комісару юстиції Д. І. Курському від 15.05.1922 р. (мовою оригіналу): «...По-моему, надо расширить применение расстрела... ко всем видам деятельности меньшевиков, с.-р. и т.п.; найти формулировку, ставящую эти деяния в связь с международной буржуазией и её борьбой с нами...» [6, с. 449; 7];

б) з листа В. І. Леніна народному комісару юстиції Д. І. Курському від 17.05.1922 р.: «...Посылаю Вам набросок дополнительного параграфа Уголовного кодекса. Набросок черновой, который, конечно, нуждается во всяческой отделке и переделке. Основная мысль, надеюсь, ясна, не-

* І хоча формально зміна одного «вождя» іншим не потягла за собою докорінної зміни параметрів державного ладу, все ж у неформальному політичному середовищі відбувалися суттєві зміни. Угрупування Л. Д. Троцького вимушене було згорнути свою діяльність та поступово в більшості своїй емігрувати. Втім, залишилася ще чимала кількість осередків «троцькізму», які чинили певний вплив на маси, створюючи умовно значущі загрози сталінському крилу ЦК КПРС та Політбюро, про що свідчить низка історичних досліджень за авторством О. Я. Вяткіна, М. П. Мікешина, С. П. Трапезникова та ін. Саме ці обставини, які становили певну небезпеку подальшому владарюванню політичної сили, очолюваної Й. В. Сталіним, й спонукали до застосування масового терору, що органічно сполучався, чергувався з політичними репресіями.

смотря на все недостатки черняка: открыто выставить принципиальное и политически правдивое (а не только юридически-узкое) положение, *мотивирующее суть и оправдание террора*, его необходимость, его пределы. Суд должен не устранять террор; обещать это было бы самообманом или обманом, а *обосновать и узаконить его принципиально*, ясно, без фальши и без прикрас. *Формулировать надо как можно шире*, ибо только революционное правосознание и революционная совесть поставят условия применения на деле, более или менее широко...» (*курсив наш – Ю. О.*) [6, с. 449; 7; 8, с. 101–102];

в) з листа В. І. Леніна секретарю ЦК РКП(б) В. М. Молотову для членів Політбюро від 22.03.1922 р. (мовою оригіналу): «Нам во что бы то ни стало необходимо провести изъятие церковных ценностей самым решительным образом... Поэтому я прихожу к безусловному выводу, что мы должны именно теперь дать самое решительное и беспощадное сражение черносотенному духовенству и подавить его сопротивление с такой жестокостью, чтобы они не забыли этого в течение нескольких десятилетий. Чем большее число представителей реакционной буржуазии и реакционного духовенства удастся нам по этому поводу расстрелять, тем лучше» [9].

Отже, більшою мірою саме мета і вже меншою засоби відрізняють політичний терор від політичних репресій. Політичний терор, маючи в своїй основі фізичне знищення частини населення, завжди супроводжується і політичними репресіями, які неодмінно доповнюють його фізично-насильницьку природу. Проте далеко на всі практики застосування політичних репресій можуть бути охоплені політичним терором.

Ретроспективний аналіз застосування практик масового політичного терору радянською владою протягом 1917–1938 рр. (із різною інтенсивністю, нетривалими перервами, що чергувалися з етапами виключно репресій), терору 1941–1944 рр. із боку німецької нацистської окупаційної влади на території нашої держави, а також низки інших країн, зокрема, тих, що входили до складу СРСР, дає підстави для висновку, що терор можна розглядати як окремий напрям внутрішньої державної політики. Тож, феномен політичного терору розкривається у його легалізованих, але не легітимних цілях, антигуманних засобах, політико-технологічних засадах реалізації, зведених саме до рангу державної (квазідержавної) політики, що реалізується у короткостроковій чи середньостроковій перспективі. Ця політика, як свідчить історія, застосовується: а) у державах (квазідержавках) із тоталітарним чи авторитарним політичним режимом, що ґрунтується на глибоко ідеологізованій (світсько-ідеологічній чи релігійній) основі; б) у періоди становлення державної влади, переходу її важелів від одного угруповання до

іншого та/або гостро кризові внутрішньополітичні періоди, що межують із загрозою припинення владарювання одним із них.

Отже, політичний терор є державно-управлінським, складно-технологічним феноменом, а не простим ситуативним заходом реагування на політичні загрози; він характеризується глибокими зв'язками зі стратегією владарювання в цілому, відповідає базовим засадам її формування. Відтак форми розгортання, юридичне супроводження терору, його моніторинг, поетапний контроль, аналіз та корегування здійснюються на виключно централізованій основі. Додаткову аргументацію цих позицій знаходимо в історичних дослідженнях.

Так, С. І. Білокінь вказує, що більшовики для ліквідації класових ворогів і залякування решти населення створили науково обґрунтовану схему превентивного терору вже на самому початку свого панування. Про те, що масовий терор мав глибоко наукову основу, свідчать численні дані й спостереження. Зокрема, у 1927–1930 рр. соціологічні й невропсихопатологічні дослідження серед в'язнів проводив кримінологічний кабінет, організований на Соловках. Співставлення масового терору часів сталінського повновладдя з періодом володарювання ленінського дозволяє вести мову про їх цільність [10, с. 8]. Максимально узагальнюючи все оприлюднене на цей час про внутрішню політику більшовиків, можна сказати, що вся вона зводиться до двох головних напрямків: 1) формування людини нового типу – будівника комунізму; 2) усунення тієї частини населення, яка з тих чи інших причин для цього не підходила [10, с. 11]. Саме науковий підхід, тобто застосування накопичених знань зі сфери державного управління, соціальної психології, соціології, філософії, вирізняє політичний терор з-поміж інших соціально-правових феноменів злочинно-політичної властивості. Ця обставина накладає на нього особливий відбиток публічності та, водночас, аморальності, антигуманності

Оскільки терор є державною політикою, остільки ж йому притаманні ознаки управлінського засобу та об'єкта управління. Він, як зазначалося, є системний, плановий*, контрольований та в цілому керований, передбачає розгалужену інфраструктуру, системи забезпечення життєдіяльності, у тому числі й інформаційно-аналітичні підсистеми, обліки.

* Серед іншого плановість терору у його радянському зразку визначалася через санкціонування лімітів на розстріли та ув'язнення. Правовою основою останніх протягом 1937–1938 рр. слугував Оперативний наказ НКВС СРСР № 00447 від 30.07.1937 року «Про операцію щодо репресування колишніх куркулів, кримінальних злочинців та інших антирадянських елементів». На його виконання перед місцевими партійними осередками були поставлені плани щодо знищення та репресування населення, які вони, втім, часто перевищували.

«Звірства чрезвычайок, – вказує С. І. Білокін, – могли бути стихійні, їх можна було б трактувати як відрухову реакцію якогось губкому на прикрі для червоних донесення з близького фронту, звістки про наступ армії УНР, добровольців абощо. Але наша оцінка катувань, що широко провадились у чека, буде інша, коли виявиться, що большевики практикували погром людності планомірний, якщо винищення інтелігенції чи робітництва було систематичне й холоднокрровне. На жаль, спогади людей, що перебували в чрезвычайках різних міст, вказують на існування спільних інструкцій, яким прийти було більше нізвідки, як тільки з центру. Ясна річ, витворивши такого монстра, як чрезвычайку, самі большевики повинні були боятися свого дітища й прагнути до контролю над ним. Найбільше небезпеки крили в собі, природно, розстріли, які треба було не спускати з-під ока. Можемо зробити висновок, що для проведення розстрілів існували прямі інструкції, окремі пункти яких можна реконструювати» [10, с. 9].

Однак ще раз наголосимо, що фізичним знищенням певної частини населення терор не обмежується. Оскільки він, як злочинно-політична технологія утвердження влади, має завдання створення більш-менш надійної соціальної бази подальшого розгортання управлінського впливу, остільки його необхідним елементом стає цілеспрямована діяльність щодо конструювання трансперсональних диспозицій, заснованих не лише на страху, а й на відповідній за змістом інформаційній оболонці соціодинаміки. Остання не має дисонувати із офіційною державною ідеологією, а тому перед терором, а в подальшому й репресіями, поставало завдання синхронізувати суспільні настрої, уніфікувати напрям та якісні параметри політичної думки через унеможливлення (дискредитування, залякування, соціально-структурну ізоляцію) ідеологічного плюралізму. Із цією метою, як свідчить історія, була створена розгалужена мережа тотального контролю над населенням з боку державних органів.

За даними дослідження С. І. Білокіня «...у витоків організації стеження за населенням стояв і В. І. Ленін, який підняв цю справу на високий теоретичний щабель. Відомі настанови, які він дав 04.09.1922 р. Ф. Е. Дзержинському. Як учив вождь, інтелігенцію треба розбити за групами: 1) белетристи, 2) публіцисти й політики, 3) економісти з підгрупами (фінансисти, торгівля, кооперація тощо), 4) техніки, 5) професори й викладачі та ін. «Відомості повинні збиратись у всіх наших відділах і стікатися у відділ з інтелігенції. На кожного інтелігента повинна існувати справа...». Ленін ставив завдання вносити розклад у середовище інтелігенції й висувати тих, хто був готовий підтримувати большевиків» [10, с. 8–9]. Ці обставини наочно свідчать про те, наскільки різноплановими та багаторівневими є практики терору.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи, можемо запропонувати під *політичним терором* розуміти *цілеспрямовану, системну, планомірну діяльність державних (або квазідержавних) органів щодо здійснення узаконеного масового насильства над громадянами з метою фізичного знищення частини населення, елімінації ідеологічного плюралізму із суспільного життя та забезпечення таким чином бажаних для правлячої еліти параметрів внутрішньополітичної безпеки в умовах утвердження її влади.* Характеризуючись безпосередніми насильницькими формами реалізації, терор має стратегічну віддалену мету, яка екстраполюється не лише на сферу політичних відносин, а, що найголовніше, на культурно-психологічну.

Саме масштабні соціальні конструкти політико-ідеологічного характеру, цілеспрямовано зведені на рівні масової свідомості та трансперсональних несвідомих складових, визначають функціональну здатність технології політичного терору у поєднанні з репресіями впливати на глибинні структурні та телеологічні складові суспільного розвитку. Утім, наслідки зведення таких конструктів виходять далеко за історичні межі, мислимі їх творцями. І сьогодні у колишніх соціалістичних суспільствах дається взнаки посттравматичний синдром. «Фантомний біль» таких суспільств концентровано та перманентно втілюється у фундаментальних колективних несвідомих чинниках – репресивній свідомості, патерналізмі, патріархальності політикуму, містифікації влади та її опонентів, у соціальних міфах маломобільного населення, деформаціях правової культури.

Слід, на нашу думку, погодитися із Є. Ю. Захаровим у тому, що, крім мільйонів загиблих від голоду і політичних репресій і ненароджених, що само по собі суттєво позначилося на генофонді й розвитку українського народу, ці злочини боляче вдарили по тих, хто залишився живим. Вони негативно вплинули на їх соціальну та політичну активність, посіяли страх перед владою. Історична пам'ять і психологія тих, хто вижив, була скалічена згадками про розкуркулення, масові арешти і розстріли, людоїдство під час голоду, доноси на сусідів тощо. Ці трагічні події досі відображаються на психології їх нащадків. Голодомор і знищення української інтелектуальної еліти, про які заборонялося знати до кінця вісімдесятих років ХХ ст., призвели до розриву поступовості в інтелектуальному розвитку українського народу, втрати ідентичності та спільних цінностей [11]. Дійсно, політичний терор та репресії ленінсько-сталінського періоду визначили набагато років вперед масово-характерологічні риси українського суспільства. Важко окреслити навіть їх узагальнені контури; системні дослідження з цього приводу й досі очікують на своїх авторів.

Не заглиблюючись, однак, у соціально-психологічні, пострепресивні, аспекти розвитку українського суспільства, звернемо увагу лише на

необхідність та безумовну важливість подальших фундаментальних розробок цієї наукової проблеми для кримінології. Разом із тим вони мають бути проведені в межах серії монографічних досліджень. Наразі ж зауважимо на тому, що наслідки політичного терору й репресій колосальні як за масштабом демонтажу небажаних політичній еліті на певному етапі складових політичної кон'юнктури (у широкому її розумінні), так і за глибиною проникнення їх соціально-психологічної конструктивістської здатності, що спонукає до життя темпорально стійкі дезадаптивні трансперсональні елементи. Їх подолання – справа тривала й кропітка, вимагає комплексного стратегічного підходу на базі ідеології антикриміналізму, що враховуватиме історичну національну специфіку та політичну (у тому числі й геополітичну) перспективу.

Список використаних джерел

1. Бреннер Ч. Роль психического конфликта в душевной жизни / Ч. Бреннер. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.psychoanalyst.ru/brenner/super-ego.htm>
2. Гарипова Г. Р. Репрессия как социальное явление (философский анализ) : дис. ... канд. философ. наук : 09.00.11 / Галия Ризванова Гарипова; Башкирский государственный университет. – Уфа, 2003. – 144 с.
3. Веденеев Д. В. Політичні репресії 1920–1980-х та проблеми формування національної пам'яті / Д. В. Веденеев // Українська правда. – 2015. – 17 вересня. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/research/2012/12/26/105584/>
4. Солоед К. В. Психологические последствия репрессий 1917–1953 годов в судьбах отдельных людей и общества / К. В. Солоед // Журнал практической психологии и психоанализа. – 2010. – № 4. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://psyjournal.ru/psyjournal/articles/detail.php?ID=2604>
5. Зиноватный П. С. Теоретический анализ символических репрессий в современной политике : автореф. дис. ... канд. полит. наук : 23.00.01 / П. С. Зиноватный. – Москва, 2009. – 29 с.
6. Алфавитный указатель произведений, вошедших в полное собрание сочинений В. И. Ленине. Предметный указатель к новым произведениям В. И. Ленина, включенным в полное собрание сочинений / Институт марксизма-ленинизма при ЦК КПСС. – Москва : Изд-во полит. лит-ры, 1966. – 758 с.
7. Ленин В. И. Полное собрание сочинений : в 55 т. / В. И. Ленин. – Т. 45. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://leninism.su/works/84-tom-45/478-dopolneniy-k-ugolovnomu-kodeksu-45.html>.

8. Бунич И. Л. Золото партии. Историческая хроника / И. Л. Бунич. – Санкт-Петербург : Шанс, 1992. – 320 с.
9. Письмо В. М. Молотову для членов Политбюро ЦКРКП(б) // Известия ЦК КПСС. – 1990. – № 4. – С. 191–193. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://leninism.su/works/99-v-i-lenin-neizvestnye-dokumenty-1891-1922/3671-pismo-molotovu-dlya-chlenov-politbyuro-czk-rkpb.html>.
10. Білокін С. І. Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917 – 1941 рр.) : автореф. дис... д-ра іст. наук : 07.00.06 / С. І. Білокін. – Київ, 2000. – 35 с.
11. Захаров Є. Ю. Кваліфікація злочинів комуністичного режиму : геноцид і злочини проти людяності / Є. Ю. Захаров. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://khp.org/index.php?id=1372948383>

Стаття надійшла до редакції 15.10.2015.

Юрій Владимирович Орлов,

кандидат юридических наук, доцент

*(Харьковский национальный университет внутренних дел,
Харьков, Украина)*

ПОЛИТИЧЕСКИЕ РЕПРЕССИИ И ТЕРРОР КАК СОЦИАЛЬНО-ПРАВОВЫЕ ФЕНОМЕНЫ: КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Проанализирована социально-правовая сущность политических репрессий и террора. Установлено, что политические репрессии, будучи разновидностью массовой политической преступной деятельности, функционально направлены на сохранение, поддержание благоприятного для руководства государства внутривнутриполитической конъюнктуры. Политический террор – разновидность государственной политики, преступная политическая технология, которая применяется для удержания власти с помощью физического уничтожения оппонентов, запугивания населения, изменения параметров массового политического и правового сознания.

Ключевые слова: *репрессия, террор, государственная политика, политическая преступность, средство управления, дискриминация.*

Yurii V. Orlov,

candidate of law sciences, assistant professor

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

POLITICAL REPRESSIONS AND TERROR AS SOCIAL AND LEGAL PHENOMENON: CRIMINOLOGICAL ASPECT

The social and legal essence of political repression and terror is analyzed. It is offered to understand under political repressions the instrument of keeping,

maintaining favorable (desirable) for the state leaders domestic political conditions, preserving its monopoly on political power by the way of massive use of legal and / or illegal political and discriminatory measures of management, organizational and legal, ideological, economic, physical character. Since the essence of repressions is still discrimination on political grounds, so far, in spite of the presence or absence of legislation, such practices should be considered illegal and in the criminological sense – politically criminal.

Political repressions are mass social phenomenon, as they are aimed at ousting of social practices and, if possible, with social consciousness undesirable for the ruling elite in the country the worldview based on their basis types of behavior. The use of political repressions is usually carried out in those societies, where objectively loyal to the government population is numerically dominated, which for the most part, for whatever reasons supporting repressive actions. However, the proportion of those who support the political opposition or while the latter is not institutionally formed - are not loyal to the government (the vector, methods of the management) is very significant. However, when the share of the latter becomes critical, indicating its numerical dominance (or at least approaching this milestone), the social basis for political repressions appears to be unreliable and most of repressions are increasingly challenging threat to the ruling elite. In such a situation, according to the history, political terror is used.

Under political terror the author suggests to understand purposeful, systematic, planned activity of the state (or quasi) agencies for the implementation of institutionalized mass violence over citizens aiming at physical destruction of the part of population, elimination of ideological pluralism out of social life and provision, thus, the desirable for the ruling elite parameters of internal political security in terms of strengthening its power. Terror, characterized by direct violent forms of realization, has strategic distant goal, which is extrapolated not only to the sphere of political relations, but also on cultural and psychological sphere.

It is emphasized that terror is not limited by the physical destruction of a certain part of the population. Because it is criminal and political technology of power consolidation, a kind of state (quasi) policy, it has the task of creating a reliable social basis for further deployment of management impact, so far it necessary element becomes purposeful activity concerning designing transpersonal dispositions based not only on fear, but on the relevant by content information shell of social dynamics.

Key words: *repression, terror, state policy, political crime, mean of management, discrimination.*